

Peter Macho
Egy történeti régió topográfiai
megkonstruálása

Milan Rastislav Štefánik szülővidéke a róla szóló
népszerűsítő művekben (1919–1929)*

MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK TÁBORNOK (1880–1919) – csillagász, pilóta, diplomata és miniszter – a modernkori szlovák történelem legjelentősebb személyiségei közé tartozik. Franciaországban csillagászként tevékenykedett, az első világháború után pedig belépett a francia légierőhöz. Részt vett a külföldi ellenállás szervezésében Masaryk és Beneš mellett, és érdemeket szerzett a csehszlovák légiós hadsereg megalakításában. 1919-ben, felszabadult hazájába való visszatértekor tragikus módon lezuhant repülőgépével. Štefánik földi maradványait szülőfaluja, Košariská¹ felett, a Bradlő (Bradlo) csúcsán helyezték el.

Štefánik közvetlenül halála után a nemzeti panteon része lett. Az emberek tudatában elsőszámú hőssé vált, a társadalom többsége pedig már a két világháború között Szlovákia szimbólumának tartotta. Megjelent a hivatalos propagandában, az iskolákban, a publicisztikákban, a népművelő munkákban, de a versekben és ünnepi beszédekben is. A nemzeti hős idealizálásának, mitizálásának és szakralizálásának folyamata szlovák környezetben mindaddig nem látott méreteket öltött. A társadalom tudatában Štefánik mindmáig – sokszor a nemzeti szentek attribútumaival – nemzeti felszabadítóként, az „ezeréves” magyar rabságból való megváltóként van jelen.

* Eredeti megjelenés: Peter Macho: Podbradlanský kraj ako topograficko-historický konštrukt v popularizačných dielach o Štefánikovi. (1919–1929) In: *Historik v čase a priestore. Laudatio Ľubomírovi Liptákovi*. Zost.: Ivan Kamenec-Elena Mannová-Eva Kowalská. Bratislava, VEDA, 2000. 111–119.

¹ Mivel Košariskának nincs rögzült, a gyakorlatban is használt magyar neve, ezért az eredeti szlovák névalakot használjuk. (A ford.)

Tragikus halálának évfordulóján, május 4-én minden évben úgynevezett nemzeti zarándoklat indul a Bradlóra: sirja a nemzet szentélye és a haza oltára lett.

A látogatóknak, akik felkeresik a Bradlót, életreszóló élményben van részüik. Ezt nem csak Štefánik síremlékének impozáns architektúrája idézi elő, hanem a tábornok szülőföldjén érzékelhető atmoszféra egészének a megtapasztalása is. A bradlói síremlékről való körbetekintés különféle asszociációkra ösztönöz. Arra csábítja az odalátogatókat, hogy ne csak az előttük elterülő hegyvonulatot vagy egyes csúcsokat igyekezzenek azonosítani, hanem konkrét helyeket is: városokat, falvakat, településeket és emlékhelyeket, amelyek a miavai (Myjava) dombvidék legmagasabb pontjától kisebb-nagyobb távolságra találhatóak. Napjainkban e helyek közül sokat szobrok, emlékművek „jelölnek meg”, amelyek a táj és Szlovákia egészének történelmi mérföldköveiként és fejlődési szakaszaiként „vetítik térképre” a különféle eseményeket. Nyilvánvaló, hogy ez a régió – négyzetkilométerben számolva – a különféle emlékművekkel legnagyobb arányban ellátott területek közé tartozik. Azt a panorámaképet, amely számunkra a Bradlóról való körbetekintéskor valamennyi égtáj irányába megnyílik, összevethetjük Szlovákia élő kultúrtörténeti térképével. Számos tényezőtől függ, hogy némely látogató hogyan „olvassa” ezt a képzelt térképet: a Bradló alatti vidékkel kapcsolatos személyes ismereteiktől, a műveltségi szinttől és az életkortól, de jelentős mértékben a vallási és nemzeti hovatartozástól, vagy a politikai orientációtól is.

Ha egy ilyen sajátos jelenségnek szentelünk figyelmet, mint amilyen a miavai-brezovai régió történeti és kulturális tradícióinak reflexiója, interpretációja és bemutatása, először is fel kell tennünk a kérdést, hogy mióta nevezik ezt a vidéket tulajdonképpen Podbradlanský-tájnak.² A 19. században ezt a régiót nem identifikálták egyértelműen és kizárólagosan a Bradló alapján. Az alapvető fordulat 1919-ben következett be, amikor a hegy tetején temették el Milan Rastislav Štefánikot. A két világháború közti időszakban a Bradló megszűnt egyszerű természeti képződményként, földrajzi vagy magassági pontként létezni. Reflexiójának súlypontja a kultúra, a történelem és a nemzeti szimbólumok szférájába helyeződött át.

Ettől a történeti pillanattól fogva a Bradló alatt elterülő tájat össztársadalmisszerűen specifikus régióként, Podbradlanský-tájként értelmezték. Jelen

² A szlovák szövegben nyelvtanilag is jól megkülönböztethető a természetes és a konstruált tájegység, előbbi *kraj pod Bradlom*, utóbbit *Podbradlanský kraj*ként megnevezve. Magyarul mindkét esetben *Bradló alatti vidék*ként lehet a jelentést visszaadni, ezért, mivel e tanulmányban különösen fontos a kettőt megkülönböztetni, a konstruált táj nevét meghagyjuk szlovák eredetiben Podbradlanský-tájnak. (A ford.)

munkában azt szeretném áttekinteni, hogy a Štefánikról szóló, egyes népszerűsítő írások szerzői milyen módon határolták körbe és mutatták be ezt a területet a két világháború közti időszakban.³

Dušan Jurkovič Štefánik szülővidékét (Brezova [Brezova pod Bradlom] – Bradlő – Košariská) a fény és az örök szépség tájának nevezte. 1921-ben hozta nyilvánosságra a *Slovenský denník* hasábjain azt a szándékát, hogy a nemzeti hős síremlékét éppen a Bradlőn akarja felépíteni. „Štefánik számára csak egy hely volt: Košariská fölött, a Bradlő ormán, hol a távoli világbéli útjai után szabad pillanataiban menedéket keresett szülővidéke szépségében gyönyörködve, onnan követte a hajnalpír fényében a Vág ezüst folyását és az Inovec szürke fejét, a mesebeli hangulatban kirajzolódó régi korok romjait, Csejte várát és Berencs félhomályos om-ladékait. A sőlombok, innen tekintenek utoljára a Javorinára és a Biely Horára, és itt nyugszanak el.”⁴ Amint látható, Jurkovič Štefánik szülővidékét döntően természet-földrajzi tárgyakkal határolta körbe, olyan pontokkal, melyek annak elképzelt külső határát alkotják.

1921-ben Miava lett az első olyan szlovák város, ahol Štefánik-emlékművet lepleztek le. Az ezen alkalomból született évkönyv, amelyet Július Bodnár állított össze, többek között a generális szülőföldjének körülhatárolását is közölte. Emlékeztet arra a leírásra, amely Jurkovič tollából származik. Az olvasó ezt Jaroslav Dvořák⁵ írásában találhatja meg. A szerző – összhangban az eszményien megformált miavai emlékművel – égő csillagként aposztrofálja Štefánikot, amely éppen Szlovákia földjére hullott le: „Te csillag, amely az égből hullottál le a földre, hogy kilövellj az egekbe, fényesítsd a vidékünket az oly méltóságosan, csodálatosan szépen és festőien megalkotott Bradlótól a Javorináig, a Berencstől a csejteí várig – de vetítsd ki fényed az egész csehszlovák hazára...”⁶

Az évkönyv összeállítója hasonló módon határolja körül a miavai-brezovai-régiót: „Ezen [értsd: a miavai – P. M.] völgykatlan két határmenti pontja két, már romokban heverő várra tekint: Berencsre és Csejtére, amelyek a völgyet a múltban őrizték az ellenségek elől, ám a valóságban az idegen fajtájú, magyar fennhatóságot és zsarnokságot képviselték.”⁷

³ A Štefánikról szóló, harmincas évek közepéig önállóan kiadott művek listáját Zbavitel kézikönyve tartalmazza (ZBAVITEL, 1934.). Az újabb bibliográfiát pedig lásd STANOVÁ-ŠEDOVÁ, 1999. 145–161.

⁴ Slovenský denník, 1921. č. 59. Idézi BODNÁR, 1921a. 37–38.

⁵ Jaroslav Dvořák, az ismert szlovák író, Zuzka Zguriska férje, 1921 és 1922 között miavai járási főnök volt.

⁶ DVOŘÁK, 1921. 46.

⁷ BODNÁR, 1921b. 65.

1922-ben Ján Lichner evangélikus pap Husz János brezovai emlékművének⁸ avatásakor adott ki egy brosúrát Štefánikról és tágabb szülővidékéről. Az eladásából származó pénz a Bradlón felépítendő síremlék támogatására szánta. Amint az előszóban maga a szerző is írja, a vékony, mindössze 15 oldalas kiadványt többek között azért is jelentette meg, „*hogy felébressze az érdeklődést a Bradló és vidéke iránt és hogy szélesítse az ismertségét*”. Írásában Lichner kifejtette a szélesebb szlovák nyilvánossághoz intézett felhívásnak is tekinthető kívánságát: „*Jöjjenek [a látogatók – P. M.] az ezen a vidéken nyugvó nagy férfaink sírjához: Štefánikéhoz, Hurbanéhoz, Hollýéhoz élő, önfeláldozó, önzetlen hazafiságot tanulni. Ha a szájuk elnémult, legalább az emléküik éljen velünk, hirdetve a nemzeti élet tiszta ideáljait.*”⁹

A röpirat záró részét a Bradló környékének leírása adja. Lichner Miava ismertetésével kezdi, hangsúlyozva hogy az „*ősi szlovák város*” a kerület székhelye, szlovák polgári iskolája van, és az első Štefánik-emlékmű is itt található. A Bradlótól északnyugatra található Berencs (Branč) vára, amelynek „*romjai azt hirdetik az utódoknak, hogy valamikor itt börtönözték be elődeiket evangélikus hitük miatt*”. Nyugati irányban Hluboka (Hlboké) községe fekszik, amelyben egykor papként tevékenykedett Jozef Miloslav Hurban, „*a szlovákok híres vezére 1848-ban*”, aki itt is van eltemetve.¹⁰ Délen, Jablonca (Jablonica) mellett a látogató számára érdekesek Korlátkő (Cerová-Lieskové) várának romjai, Brezovához közelebb pedig Jókő várát találhatjuk. Jókő (Dobrá Voda) faluban temették el a „*neves szlovák epikust, a Štúr-iskola követőjét, Ján Hollýt*”. A szerző felhívta olvasói figyelmét, hogy Hollý csak röviddel a halála előtt telepedett le ezen a vidéken, majd összegzi is az addig leírtakat: „*Isten rendeléséből történt, hogy egymáshoz közel nyugszik a szlovák nemzet három nagy férfiúja: Hollý, Hurban és Štefánik.*”¹¹ A Bradlótól keletre Pöstyén (Piešťany) fürdője, északkeleti irányban pedig Csejte (Čachtice) van, ahol a „*vérszomjas Báthory Erzsébet*” lakott, „*aki – hogy mindig szép legyen – állítólag fiatal lányok vérében fürdött*”. Végül a szerző ismerteti a régió közlekedési lehetőségeit.

⁸ Husz János emlékének sorsáról részletesebben lásd Brezová pod Bradlom másodszorra kiadott monográfiáját. MICHÁLEK, 1998. 116., 128., 139–140.

⁹ LICHNER, 1922. 3–4.

¹⁰ Hurbannál Lichner hozzászól, hogy sírja csak egy szerény emlékművel van feldíszítve. LICHNER, 1922. 12. Hurban szobrát, Fríco (Miroslav) Motoška alkotását, amelyet közvetlenül a község evangélikus temploma előtt állítottak fel, 1929-ben leplezték le. Az új, Dušan Jurkovič által készített síremlék már a negyvenes évekből származik.

¹¹ LICHNER, 1922. 12.

E leírásból az olvasónak első látásra is az a benyomása támadhat, hogy azokról a helyekről, tárgyakról vagy pontokról esik itt szó, amelyek a Bradló alatti tájon többé-kevésbé véletlenszerűen helyezkednek el, vagy amelyek a szerzőnek éppen eszébe jutottak.¹² Ha Lichner leírása alapján képzeljük el – akár csak nagyon vázlatosan is – a Bradló környékét, megállapíthatjuk, hogy az általa bemutatott helységek egyértelműen a Podbratlanský-vidéket rajzolják meg, vastag kontúrokkal. Körbetekintve a Bradlóról többségük látható és identifikálható.

Észre kell venni azonban, hogy többségüket – néhány kivételtől eltekintve – csak egy-két szóval jellemzi vagy kizárólag egy történeti személyiséggel köti össze a szerző (Hluboka-Hurban; Jókó-Hollý; Csejte-Báthory). Noha ez a rövid, szinte csak címszószerű jellemzés közli az elsődleges alapinformációkat, az olvasót abba az irányba tereli, hogy magáénak érezze ezt a sematikus képet.

Ha megkíséreljük a Lichner által bevezetett „emlékhelyeket” valamilyen módon osztályozni, meglepődve állapíthatjuk meg, hogy teljesen hiányzik a hegységek és a csúcsok, tehát a régió természetes határát alkotó természeti képződmények leírása. A közeli Javorina hiánya azért is szembetűnő, mivel regionális viszonylatban már a 19. században is emlékhelynek számított. A szerző csak községeket és városokat sorol fel, tehát településföldrajzi egységeket, valamint esetenként a környező várakat, tehát a szó tágabb értelmében az emberi kultúra egységeit.

Az egyes helyeket meg lehet közelíteni értékelő és emocionális szemszögéből is, egy elképzelt tengely pozitív és negatív pólusán elhelyezve őket: míg Miava, Hluboka és Jókó a pozitív, a szerző által az elnyomás helyeiként meghatározható Berencs és Csejte a negatív kategóriába tartozik. A köztük álló elképzelt középpont (ténylegesen a kijelölt tér periferiáján) semleges értékű lokalitás, mint például Pöstyén, amely „csak” fürdő.

A historizmus szemszögéből szintén legalább háromféle típust különböztethetünk meg: a nemzeti historizmus (Hluboka, Jókó), a konfesszionális historizmus (Berencs), és a folklorisztikus hagyományokból eredő romantikus-kaletandos historizmus (Csejte) által meghatározott emlékhelyeket.

Lichner Bradló-vidékről szóló leírásában találkozunk az informálásra és az értékelésre – főként egyes helyek felértékelésére – irányuló törekvés. Ez az

¹² Például a következő helyek hiányoznak: Szenic (Senica), Ószombat (Sobotište), Nagyprtersd (Prietrž), Turá Lúka (ma Miava része), Velká Javorina, Ótura (Stará Turá) stb. Más helyeket – például Verbó (Vrbové) – ugyan megemlíti a leírás, de minden közelebbi jellemzés nélkül, bár éppen itt kínálkozik a két világháború, Štefánik és Benyovszky Móric összehasonlításának lehetősége.

ideologizálás a legjobban a három nagy szlovák név (Hollý, Hurban és Štefánik) előterbe állításakor domborodik ki.¹³ A szerző ekképp közvetve-közvetlenül kiemel három lokalitást: Bradlót, Hlubokát és Jókót, bár a felsoroltak közül az utolsó nem tartozik a miavai-brezovai régióhoz, és nem is közelíthető hozzá.¹⁴ Itt kétségtelenül egy nacionalista szempontú meghatározásról beszélhetünk, miközben a szerző a vallási alapú elhatárolást is megvalósítja.

Kronológiailag az utolsó szöveg, amelyik Štefánik szülőföldjét a lokalitás ideológiája alapján jellemzi és határolja körül, és amellyel ebben a tanulmányban foglalkozni szeretnék, egy Ján Ďurovičtól származó idézet. Ő a Štefánikról szóló, 1929-ben kiadott művét az evangélikus ifjúságnak címezte: *„A Bradló ott fog állni, Berencs és Csejte romjai mellett. A Javorináról látni, ahogy a két várrom között kiemelkedik a magasabb csúcson az új síremlék. A nemesek, oligarchák régi, letűnt dicsőségének jelei mellett beszédes tanúsága egy nép köréből felemelkedett demokrata férfi lelki nagyságának. Ott azok éltek, akik atyáik hitét haszonért és dicsőségért elhagyták, itt a drága örökséghez való hűséget hirdetik majd és a zsarnokok – tehát az urak – áldozatát, a nemzetet. És a Bradló mindenekfelett egy nagyság szimbóluma lesz, egy nagy, erkölcsös személyé, egy keresztény személyisége.”*¹⁵

Ďurovič tehát megadja Štefánik szülőföldjének képét és kiterjedését, amelyet – igaz, csak részben – ugyanazokkal a helyekkel határol körbe, mint az előző írók. Jurkovič és Dvořák esetében Berencset és Csejtét tisztán földrajzi vagy természeti objektumoknak (magassági pontoknak) tarthatjuk, amelyek a Podbratlanský-vidék „természetes” határait, határpontjait alkotják. Július Bodnár szövegében nyilvánvaló eltolódás keletkezik: mindkét objektumot

¹³ Az első esetben (LICHNER, 1922. 4.) Lichner a hármast Štefánik – Hurban – Hollý rendben sorolja. A szerző szempontjából mintha a Bradlóról a történeti idő és tér irányába való visszavetítésről lenne szó (Štefánik – 1919-ben halt meg; Hurban – 1888-ban halt meg, emlékmű 1892-ben; Hollý – 1849-ben halt meg, emlékmű 1854-ben). A második esetben (LICHNER, 1922. 12.) épp fordított sorrend van, amely kronológiai szempontból a nemzeti mozgalom egyes etapjai sorrendjének felel meg: Hollý – Hurban – Štefánik.

¹⁴ Geográfiai, adminisztratív, kommunikációs, konfesszionális és etnográfiai szempontból Jókó inkább ezen régió határai mögött fekszik. Brezova Miavával és Óturával együtt a csejteji uradalom része volt, amelynek birtokosai a Nádasdyak voltak. Jókó az Erdődyekhez tartozott, inkább a nagyszombati terület felé hajlott. Erdődy II. Kristóf ugyan 1687-ben megvette a csejteji uradalmat, tehát Brezovát is, de a Brezova és Jókó közti kölcsönös kapcsolatok szempontjából nyilván nem történt változás. A 17–18. században ezek a viszonyok a gyakori, általában gazdasági jellegű vitákról, konfliktusokról voltak ismertek. Részletesebben lásd: MICHÁLEK, 1998. 18. 28–29.

¹⁵ ĎUROVIČ, 1929. 6.

„historizálja” és ideologizálja. Összhangban a szlovákok ezer éves magyarországi elnyomásáról elterjedt és társadalmilag elfogadott elképzeléssel, mindkét várat a magyar felsőbbbség szimbólumaként mutatja be. Eredetileg felügyelő, védelmi funkciójuk volt a lakosság és az alattuk elterülő régió felett, így szerinte a szlovákokkal szemben ellenséges hatalom, a magyar zsarnokság szimbólumává vált. Itt tehát mindkét hely nacionalista szempontú átértékeléséről van szó.¹⁶

Ďurovičnál a nacionalista megközelítés háttérbe szorul. A két várat első sorban az általa többszintűnek tartott vallási elnyomás szimbólumaként mutatja be. Ezzel összefüggésben másodsorban a társadalmi és a politikai elnyomásra irányítja a figyelmet. Bizonyára nem véletlen, hogy a két vár körül élő lakosság egészét a *nemzet* kifejezéssel jelöli meg, holott ebben az esetben valószínűleg adekvátabb lett volna a *nép* terminus. Ezen stilizálás végeredménye az, hogy az adott régió polgárai, a nemzetnek mint egésznek egy kisebb része, itt a teljes társadalmat helyettesíti. Valójában tehát Ďurovič sem hagyta teljesen figyelmen kívül a nacionalista megközelítést.

Štefánik szülővidékének lakosságát egyes esetekben saját társadalmi besorolásuk (a nép), vallási (evangélikusok), vagy etnikai hovatartozásuk (szlovákok) alapján definiálta. Azokat, akik „fent” vannak, tehát Berencsből és Csejtéből uralkodnak, ezzel a lakossággal szemben urakként, hitszegőkként, a nemzet ellenségeiként határozza meg.

Ezzel a két hellyel (Berencsel és Csejtével mint a nemzeti, vallási, társadalmi és esetenként politikai elnyomás szimbólumaival) összekötött negatív képzetek halmozódása nem csak olyan korlátok – valójában pszichológiai határok – megalkotását segíti elő, amely megvédi az olvasót a várakkal való azonosulás lehetőségétől. Mindkét helyet a Podbratlanský-régió olyan sajátos pontjaiként ábrázolják, amelyek a határán állnak, de nem részei annak. Nem oda tartoznak, hanem az „ellenséges” világba. A mártíromságot összekötik velük, tekintet nélkül arra, hogy a hit vértanúiról (a Berencsen bebörtönzött elítéltek, akikre gályarabságot róttak), vagy a nemzet vértanúiról (Daniel Krmant úgy mutatja be Bodnár, mint a nemzet Csejten bebörtönzött vezetőjét) van-e szó, hiszen ez a Bradló alatti vidék átformálásának, a pozitívan elképzelt térbe való bevonásának és integrálásának a feltételét képezte.

¹⁶ Az ilyen interpretáció csak akkor hat abszurdként, ha Bodnár szövegét a kontextusból kiragadva szemléljük. Valójában azonban kompatibilis például Daniel Krmán személyének az interpretálásával, aki a szerző szerint „nemzeti vezető és bajnok volt”. BODNÁR, 1921a. 79.

Az említett idézetek tömör formában – néhány pontban – képet adnak az olvasónak a Bradló alatt kijelölt térről és környékéről. Találhatunk bennük legalább két helyet, például Berencset és Csejtét Bodnár és Ďurovič esetében, amelyeket egy kelet-nyugati tengelyen helyeznek el. Dvořák ezt a régiót négy hellyel határolja körbe: északon a Javorinával, délen a Bradlóval, nyugaton Berencs romjaival és keleten Csejtével. Az ily módon felvázolt határok rombusz alakot formálnak. Az észak-déli és a kelet-nyugati tengelyek metszéspontjában Miava helyezkedik el, míg az így kialakított térben egyedül Bradló képezi a déli határpontot. Ennek ellenére Ďurovič visszatér a kétpontos sémához: a Bradlót Berencs és Csejte közt, középen lokalizálja. A Lichner által bemutatott Bradló alatti vidék azonban nem ragadható meg ily módon, bár a Bradlónak centrális helyzete van, sőt Berencs és Csejte is előfordul nála.¹⁷ Ez csak a megjelölt szűkebb háromszög, a Bradló – Hluboka – Jókó keretei között lehetséges.

Minden fent említett esetben (Jurkovič, Dvořák, Bodnár, Lichner, Ďurovič) találunk olyan helyeket, amelyek eredetileg magas pontok, illetőleg kiemelkednek a tájból. A természet részei (hegycsúcsok, hegységek), esetenként a természeti és a kulturális szféra határán állnak (várromok). Ebben az esetben Štefánik szülővidékének topográfiai körülhatárolásáról beszélhetünk. Valójában a legtöbb idézett szerzőnél azt a törekvést regisztrálhatjuk, hogy ezeket a helyeket a történelmi terep „egyenetlenségeiként” mutassák be, tehát áttegyék a kultúra, a civilizáció és a történelem területére.

A két háború közti időszakban a Štefánikról szóló publikációkban és propaganda-irodalomban a szerzők által utólag „historizált” és ideologizált Podbradlanský-régió természeti és topográfiai adottságai alapján történt körülhatárolása csak egy a lehetséges megközelítések közül. Ezekben a szövegekben nagyon gyakran előfordul, hogy a terület képét a kronologikus rend alapján konstruálják, amelyet valójában beleszorítanak egy sematikus mintába (husziták – vallási exulánsok – [hegyi legények, harcosok] – Hurban ellenállási mozgalma – Štefánik). Ebben az esetben az említett séma egyes elemeinek a szövegben nem kell feltétlenül összekapcsolódniuk konkrét helyszínekkel, de kötődhetnek a régióhoz mint egységhez.

Egy további változat Štefánik születési és családi legendáin, tradíciókon, rokoni és baráti kötelékeken keresztül ragadja meg a Podbradlanský-régiót,

¹⁷ Lichner esetében, a többi szerzővel szemben, akik Csejte összefüggésében egyértelműen a várról írnak, nem világos, hogy az erődről vagy a községről van-e szó, bár Jókó esetében a várat és az alatta fekvő falut is megemlíti.

amivel az egyes helyek hálózatát alakítja ki, elhelyezve azokat az adott tér keretein belül.¹⁸ Eközben azt a képzetet kelti, hogy a mikrotérben „makrotörténelem” játszódik le, amellyel többek között létrejön a kis haza illúziója. Ezt a képzetet ma csak fokozza a Bradlóról látható és a tanulmány elején már említett emlékművek sűrű hálózata, amely az arra fogékony látogató számára Szlovákia élő kultúrtörténeti térképét nyújthatja.

A két világháború közti időszak csaknem mindegyik írására jellemző, hogy a Bradló központi helyet foglal el bennük, tekintet nélkül arra, hogy milyen módon ragadják meg ezt a tájat, és hogy miképpen reflektálnak rá. Ahogy ezen írásokban a felszabadító Štefánik életével és működésével „eltakarja” a régió minden korábbi tradícióját, személy szerint például Krmant vagy Hurbant, úgy a Bradló is a környékbeli helyek és magassági pontok fölé emelkedik.

A Bradló tehát a tér központi és centrális pontja, amelyről elnevezték a Podbratlanský-vidéket, úgy horizontális, mint vertikális szinten. A hegy legmagasabb volta sem annyira reális, mint inkább szimbolikus: nemcsak a méterek egzakt számából következik, hanem a történelmi folyamat időben és térben történő, hegeli értelemben vett kicsúcsosodását tükrözi vissza.

Juraj Šujan talán a legjellemzőbben határozta meg Štefánik helyét, és ezzel közvetetten a Bradló pozícióját is az elemzett térben: *„Amikor ezen események szemszögéből tekintünk Štefánikra,¹⁹ munkássága, élete és személyisége szülőföldjének egész korszakainak az eredőjeként, törekvéseik és erőfeszítéseik kiemelkedéseiként mutatkozik meg számunkra.”*²⁰ Azt, hogy az idézett elképzelés, amellyel Szlovákia lakosainak nagy többsége azonosult és azonosul mind a mai napig, ismét egy, a reflexió bizonyos fajtájával bíró nacionalista konstrukció, a szerző a közlés idejében, tehát 1929-ben, nyilván egyáltalán nem tudatosította. Ez egészen természetes volt, hiszen csak a korabeli életérzést, egy generáció életérzését fejezte ki, amely Štefánikot és a Bradlót a nemzeti szimbólumok közé emelte,

¹⁸ Hasonlóan érdekes lehet, ha Štefánik szülőföldjét ezzel a két említett módszerrel megragadva és körülhatárolva analizáljuk és interpretáljuk. Olyan kutatás tárgyára mutat rá azonban, amely meghaladja jelen tanulmány kereteit.

¹⁹ A szerző (Juraj Šujan) azokra ez egyes időszakokra és mérföldkövekre gondol, amelyekben nézete szerint a nemzeti, a regionális és a lokális történelem egybefonódik. Ő maga könyve első fejezetének bevezetésében így sorolja föl: *„Štefánik szülőhelyének története és tradíciója: husziták, exulánsok, hegyi legények [a javorinai betyárok – P. M.], az 1848-as forradalom, csehszlovák orientáció...”*. ŠUJAN, 1929. 17.

²⁰ ŠUJAN, 1929. 20–21.

és közreműködött a Štefánik-mítosz formálásában. Ez végeredményben az újkori szlovák nacionalizmus egyik tartópilléréként mutatkozott meg.

Amikor ezt a gondolatot ma, a közlésétől számított hét évtized távlatából olvassuk, és összevetjük mindazzal, ami jelen dolgozatnak is a tárgyát képezte, teljes mértékben megértjük, miért is írta Dušan Jurkovič egykoron: „Štefánik számára csak egy hely volt: a Bradló orma, Košariská fölött...”

Fordította: Demmel József

Peter Macho: Podbradlanský kraj ako topograficko-historický konštrukt v popularizačných dielach o Štefánikovi (1919–1929)

Košariská, rodná obec generála Milana Rastislava Štefánika, sa nachádzajú na západnom Slovensku. Z administratívneho hľadiska patrí táto dedina do okresu Myjava, ktorý bol v minulosti súčasťou Nitrianskej župy. V 19. storočí sa myjavský región neidentifikoval jednoznačne a výlučne s vrchom Bradlo, ktorý sa vypína nad Košariskami. Zásadný obrat priniesol až rok 1919, kedy bol na vrchole hory pochovaný M. R. Štefánik. V medzivojnovom období prestalo byť Bradlo všeobecne chápané len ako prírodný výtvor, ako geografický či výškový bod. Ťažisko jeho reflexie sa presunulo do sféry kultúry, histórie a národnej symboliky. Od tohto historického momentu bola oblasť rozprestierajúca sa pod Bradlom celospoločensky akceptovaná, vnímaná a prezentovaná ako špecifický región - podbradlanský kraj. Priestor tohto regiónu je vymedzovaný lokalitami, ktoré sú primárne výškovými bodmi, resp. terénnymi nerovnosťami. Sú súčasťou prírody (vrchy, pohoria - napr. Javorina, Bradlo), prípadne stoja na hranici prírodnej a kultúrnej sféry (zrúcaniny hradov - napr. Branč, Čachtica, Dobrá Voda). V tomto prípade môžeme hovoriť o topografickom vymedzení Štefánikovho rodného kraja. V skutočnosti však väčšina autorov prezentuje tieto lokality ako „nerovnosti“ dejinného terénu, teda presúva ich do sféry kultúrnej a civilizačnej. Bradlo je ústredným bodom priestoru, ktorý sa nazýva podbradlanský kraj. Jeho dominancia nad všetkými ostatnými lokalitami a terénnymi nerovnosťami je predovšetkým symbolická: odzrkadľuje heglovsky chápané vyvrcholenie historického procesu v čase a priestore.

Felhasznált irodalom és rövidítések

BODNÁR

- 1921a BODNÁR, Július: *Dr. Milan R. Štefánik a jeho prvý pomník na Myjave. K slávnosti odhalenia pomníka dňa 10. júla 1921. roku vydala telocvičná jednota „Sokol” na Myjave a usporiadal Julius Bodnár.* Myjava, Tlačou Daniela Pažického, 1921.
- 1921b BODNÁR, Július: *Myjava a jej okolie.* In: BODNÁR, Július: *Dr. Milan R. Štefánik a jeho prvý pomník na Myjave. K slávnosti odhalenia pomníka dňa 10. júla 1921. roku vydala telocvičná jednota „Sokol” na Myjave a usporiadal Julius Bodnár.* Tlačou Daniela Pažického, 1921.

ĐUROVIČ

- 1929 ĐUROVIČ, Ján: *Štefánik, kresťanská osobnosť.* (Knižnica evanjelickej mládeže, sv. VII.). Skalica, 1929.

DVOŘÁK

- 1921 DVOŘÁK, Jaroslav: *Historia pomníka Štefánikovho na Myjave.* In: BODNÁR, Július: *Dr. Milan R. Štefánik a jeho prvý pomník na Myjave. K slávnosti odhalenia pomníka dňa 10. júla 1921. roku vydala telocvičná jednota „Sokol” na Myjave a usporiadal Julius Bodnár.* Myjava, Tlačou Daniela Pažického, 1921.

MICHÁLEK

- 1998 MICHÁLEK, Ján (zost.): *Brezová pod Bradlom.* Bratislava, 1998.

STANOVÁ-ŠEĐOVÁ

- 1999 STANOVÁ, Mária-ŠEĐOVÁ, Božena: *Generál dr. Milan Rastislav Štefánik (výberová bibliografia).* In: *Vojenská história. Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo,* (1999) 3. 145–161.

ŠUJAN

1929 ŠUJAN, Juraj: *Milan Rastislav Štefánik. Vek mladosti*. Praha, Mazáčová Slovenská knižnica, 1929.

ZBAVITEL

1934 ZBAVITEL, Alojz: *Sborník prívetov a reči k oslavám generála M. R. Štefánika*. Žilina, 1934.